

Strövtåg på S:t Johannes kyrkogård 7

DEN TROFASTE BJÖRKEGREN – En kungamördares informator

Konglige bibliotekarien Johan Jacob Björkegren (1752-1825), som har sin grav i Johannes kyrkogårds sydvästra kvarter, tillhör kanhända inte dem som direkt gått till historien. Men nog har han funnits med på ett hörn.

Denne hedervärde och allmänt aktade man, författare till bland annat ett på sin tid välkänt franskt lexikon och åtskilliga vetenskapliga och statistiska verk, började nämligen sin bana i upplysningens tjänst - som informator för unge Jacob Johan Anckarström, med allt vad det förde med sig.

Säkerligen var det ingen lätt uppgift att ingjuta någon boklig bildning i den gossen, som visserligen inte var en sådan dummer som det ofta påståtts, men saknade håg för läsning. Och trilsk och hårdnackad var han som få.

Anckarström den äldre var inte heller alltid så god att tas med. Herren till det ståtliga Lindö i Vallentuna, som förvisso var en framsynt jordbrukare och en flitig skriftställare på alla de områden, hade också egenheten att i allt tro sig veta bäst. Även när det gällde barnuppfostran.

Arbetade 15 år utan lön

Överstelöjtnantens exercis med de arma moderlösa sönerna - i synnerhet Jacob Jan (kortform av Johan), såsom äldst och arvtagare till det lysande imperiet - var nog det största bekymret för den gode Björkegren. Detta var också en sak som kom att uppröra den fridsamme assessor Gjörwell, då han som "De lärda mödors patriark" inbjudits att gästa Lindö.

Nu föll det sig inte bättre än att Anckarström snart nog gick hädan, efter att ha tagit löfte av Gjörwell att sörja för sönernas fostran. På så sätt kom Gjörwell också att överta Björkegren. Vilken sedan, i många år efter det att de unga skyddslingarna gått sina egna vägar, blev kvar i det gjörwellska huset, som familjemedlem och assessorns högra hand.

Betecknande var det nog också för Björkegren att han senare under sin verksamhet vid Kongliga Biblioteket, där han för övrigt arbetade i 15 år innan han erhöll någon lön, avstod från att söka tjänsten som överbibliotekarie, då han visste att Gjörwell förväntade sig att bli erbjuden den.

Gäst på operamaskeraden

Som den levnadsglada fru Brigitta Elenora Gjörwells trogne kavaljer och följeslagare fick Björkegren också sitt lystmäte på världsliga nöjen, det var ju heller ingen brist på begivenheter under dessa tider. Förnöjd med att få sitta ifred vid sina skrivdon kunde väl inte heller den åldrande maken säga något om att hans Brita- Nora hade sina små förströelser - av det oskyldigare slaget - och alltid fick han sig något skvaller till livs.

Föga anade han dock vad nyheter som komma skulle, då han natten till den 17 mars 1792 inväntade de bådas hemkomst från operamaskeraden. Ty, naturligtvis var de även där.

Att kungen blivit skjuten kom väl knappast mera oväntat än det faktum att Jacob Jan, som aldrig unnade sig några extravaganser, i full utstyrsel befunnit sig på evenemanget. Ja, Björkegren hade till och med talat med honom.

Det är inte osannolikt att omgivningen hade haft sina aningar. Jacob Jan Anckarström hade just inte hållit inne med vad han ansåg om Tjusarkungen och dennes styre och även vid flera tillfällen blivit näpst av högst densamme. Han hade till och med hamnat i häkte för sina öppen hjärtiga uttalanden. Vilket också gjort att han stött sig med den kungatrogne Gjörwell och därför sedan länge inte haft något samröre med familjen.

När avslöjandet kom kunde Gjörwell ändå inte annat än känna medömkan med den arme "olycksmänniskan", efter vad det framgår av ett brev till dottern Stava, vari han också bland större och smärre tilldragelser ger en rapport från avrättningen, som han den långa mödosamma vägen till trots bevistat.

Hur Björkegren tog det hela vet man inte mycket om. "En redlig man, en upplyst medborgare, en trofast vän", som det står på hans gravsten. Man kan bara spekulera. Detsamma gäller Gjörwells dotter Brite Louise, vilken kanske var den som under uppväxtåren stått Jacob Jan närmast. Det har rent av antytts att hon varit förlovad med sin vackre barndomsvän.

"Drottningens juvelsmycke"

Numera gift med krigskommissarien Carl Gustaf Almquist hade Brite Louise måhända fått en make med rörligare intellekt, men av samma sammansatta natur som i sig kombinerade en lidelsefull ande med en kamrersjäl. Om man får tro..sonens (Carl Jonas Love) utsagor saknade Almquist också totalt den svärmiskt poetiska ådra modern i så hög grad ägde.

Hur det var med Anckarström i det fallet är mera ovisst; i varje fall var han inte helt renons på konstnärlig känsla, vilket bland annat visat sig i en djupt symbolisk målning utförd på Lindö och tillägnad Brite Louise. Bilden visar, mot en bakgrund av ett till lika delar idylliskt och hotfullt landskap, en rovfågel med en råtta i sina klor. Råttan i sin tur håller sitt fasta grepp om en fångad padda.

Det vore underligt alltnog om inte denne son, som föddes året efter kungamordet, inte fascinerats av den remarkabla händelsen. I "Drottningens juvelsmycke", som Carl Jonas Love Almqvist efter en tids samlande tystnad gav ut 1834, utspelas handlingen kring mordet och i texten förekommer även Björkegren, om än mer i förbigående.

Men redan tidigare hade han porträtterat den gamle bekanten som så ofta gästade barndomshemmet, och förevisat honom som "Gudahataren". Ett epitet han dock satte ett frågetecken efter i en senare version av sin berättelse.

Någon rabiät gudsförnekare var inte Björkegren, även om han - som den store hundvän han var - kanske någon gång framhöll djurens moraliska överlägsenhet gentemot Guds avbilds bristfälligheter. Och vid alla makter, han kunde vara både skarp och sarkastisk i repliken. På ålderdomen lär han också ha blivit något även kverulant. Almqvist talar till och med om hans "ursinne". Men som med så mycket annat i berättelsen tjänade detta kanske mera författarens syften, än det var så alldeles med sanningen överensstämmande.

Icke förty ger Almqvist ändå en bild av den lite naive och uppriktige Björkegren och framhåller också med skärpa hans förtjänster. Och det är inte utan ömhet han skildrar hur den gamle unkarlen går omkring i sitt hem, stannar till för att binda upp en nedfallen blomranka eller för att ur en byrålåda ta fram och med saknad betrakta porträttet av den käre bortgångne hunden Poje.

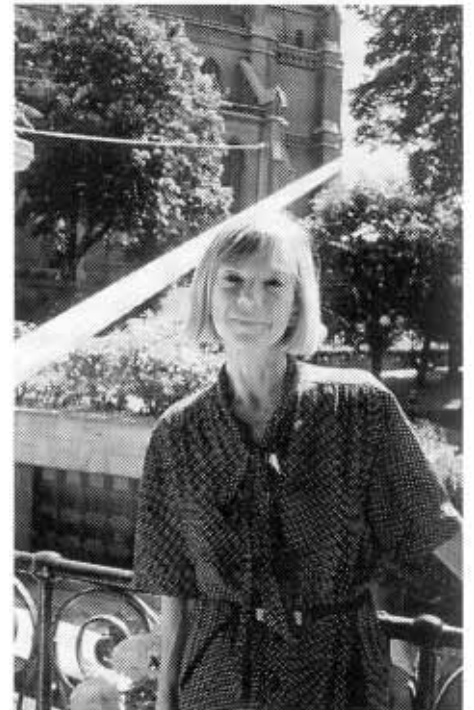
Det var nog ändå lyckligast som sked de att Björkegren slapp konfronteras med "Gudahataren". När den slutliga versionen sent omsider kom i tryck, vilade han sedan länge på Johannes kyrkogård i skydd för den jordiska världens alla bekymmer och förtretligheter.

Något märkligt var det dock att bara fyra alnar därifrån kom flertalet av Jacob Jans anförvanter att få sin grav. Sådär ligger de nu församlade i kyrkogårdens sydvästra kvarter; hans halvbroder, den förlupna hustrun, barn, barnbarn, och barnbarnsbarn i sällskap med den trofaste Björkegren.

Fotnot: Lill Thorén är författare och journalist. År 1993 utkom hennes kända och uppskattade bok "Det hände vid Johannes".

"En trofast Wän" – Björkegrens grav ligger i sydvästra hörnet av S:t Johannes kyrkogård. Foto: Erland Ros

Lill Thorén